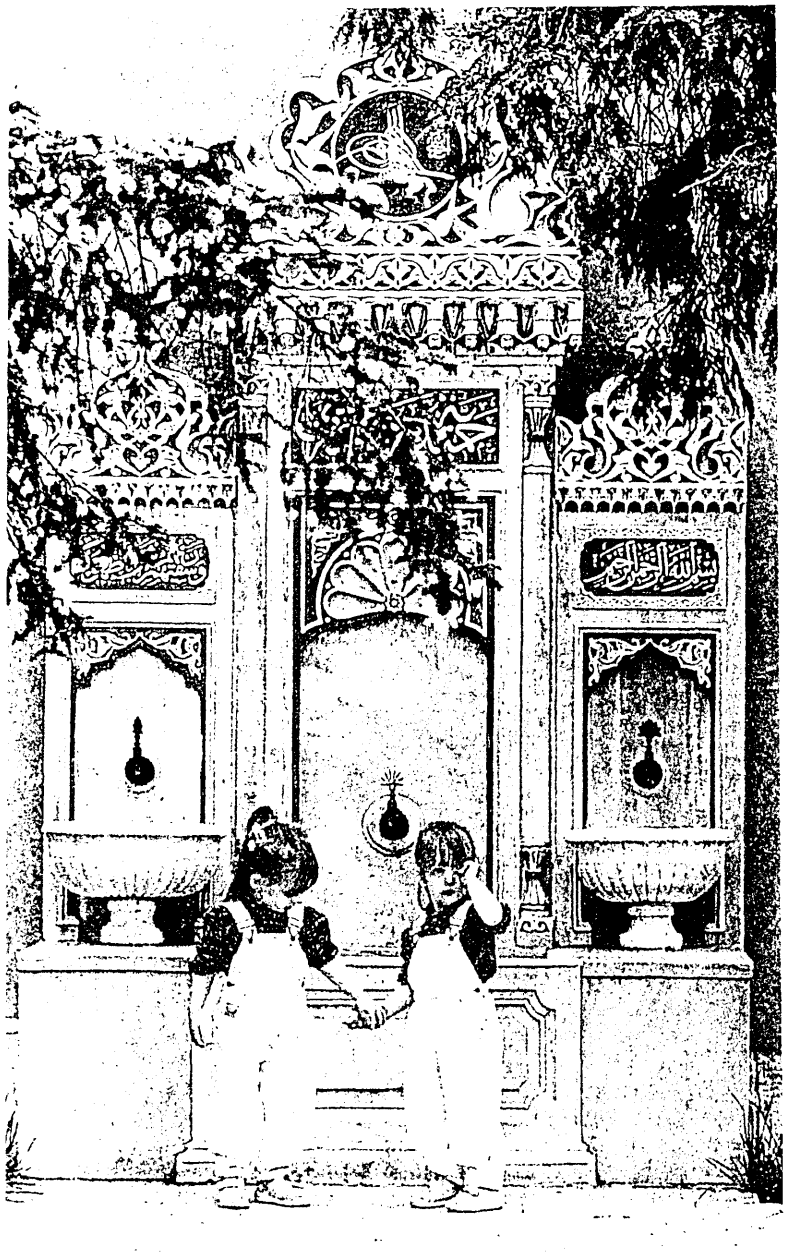

* *"Dün ve yarın ikizleri" (T.C. Turizm Bakanlığı Tanıtım" Genel Müdürlüğü izniyle)*

Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı

Halil İnalcık

Osmanlı devam ediyor mu?

Bugün yaşadığımız bunalımların kökünde bu soru yatıyor. Bu soruyu, bütün yüzleriyle neşterlersek bunalımların nedenini daha iyi anlarız, inancındayım. Türkiye Cumhuriyeti, hangi alanlarda ne kerteye kadar Osmanlı'nın bir devamı sayılabilir. Tarih tekerrür etmez sözü, kuşkusuz, bir gerçeği ifade eder. Toplum, yaşanan zaman, sürekli bir değişim içindedir. Fakat belli bir toplumun temel yapısını, inanç ve değerler sistemini, örfüâdâtını, davranış biçimlerini yine de belli bir dönem içinde devamlılık halinde buluruz. Nasıl ki, bir insan kişiliği, sonraki aşamalarında ne kadar değişse yine de çocukluk, gençlik çağındaki eğitim, deneyimler, alışkanlıklarından kurtulamazsa; toplumlar da tarihlerinden kopup sıyrılamaz. Tarih, toplumun geçmiş hayatıdır ve onun halini ve geleceğini belirliyen en güçlü faktördür. Bugünkü toplum koşullarını, sorunlarını anlamak için mutlaka geçmişe bakmak zorundayız. Bugünün yorumunu yapmak, tarihe bakmakla mümkündür. Kökten değişmeler sonunda bile, neyin değiştiğini anlamak için geçmişe bakmak zorundayız. Aksi halde, atacağımız adımlarda yanılgılar yapma tehlikesine düşebiliriz. Kuşkusuz, Osmanlı dönemindeki Türkiye, derin değişikliklere rağmen yaşam biçimleri, örfüâdât gibi birçok alanlarda kuvvetle yaşamaktadır. Batı kültürü ile "kültürleşmiş", yüksek eğitim görmüş bir genci alınız, hayatı Türkiye'de ailesi içinde geçmişse onda yine de, onu Türk-Müslüman yapan birçok âdet, davranış, hatta inançlar bulursunuz.

OSMANLIDAN ATATÜRK DEVRİMİYLE KESİNLİKLE BİTMİŞ OLANLAR

a. Kurtuluş savaşının ateş çemberinden geçen Türk halkı, yalnız kendi alınyazısı kaygısında bir millet olacak, alınyazısını kendi iradesiyle belirleyecektir. Millet-devlet kadrosunda Türk milleti, eşit vatandaşlardan oluşmuş bir topluluktur. Bu kökten bir değişikliktir. Artık devletin sahibi, efendisi hanedan veya halife değildir. Türk bireyleri tebaa değil, eşit vatandaştırlar. Egemenlik hakkını Tanrı'dan alan ve yalnız Tanrı önünde sorumlu olan padişahlık, bir daha geri gelmemek üzere gitmiştir. "Millî iradeyi hakim kılmak" (1919) ilkesi kökten bir devrimi ifade etmekte idi ve 29 Ekim 1923'de bu ilke, mantıkî sonucuna erişmiş, Türkiye bir Cumhuriyet olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Cumhuriyet, "Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir" sözünde ifadesini bulur. Bu ilkeyle, Osmanlı siyasi sistemi, kökünden kalkmıştır. Ata, bunu kesin biçimde ifade eder; "yeni Türkiye'nin eski Türkiye ile hiçbir alâkası yoktur. Osmanlı hükümeti tarihe geçmiştir. Şimdi yeni bir Türkiye doğmuştur" (Atatürk, *Nutuk*, II, 437).

Bugün herhangi bir kimse veya kuruluş tarafından devletin bu niteliğini bozma girişimi, devlete karşı suç sayılmaktadır.

Milletin egemenliği gerçekten mutlak mıdır? Bugün başka bir soru ortaya çıkmıştır: Günümüzde Türkiye, globalleşme çerçevesinde bir sıra uluslararası anlaşmaya imzasını koyarak mutlak irade ve egemenliğini kısıtlamıştır. Uluslararası kuruluşlar adına bazı alanlarda memleketin içişlerini kontrol için heyetler gelmektedir. Türkiye, önceden, bütün bunları kendi rıza ve iradesiyle kabul etmiş ve mütekabiliyet ilkesini tanımış olsa da, bu gibi müdahaleler mutlak egemenlik hakkını bozmuyor mu? Türkiye, Bask veya İrlandalılar için aynı biçim girişimler yapabiliyor mu? Sonuçta diyebiliriz ki, dünyamızda mutlak milli irade ve egemenlik kavramı değişmiştir; bununla beraber bu değişmeden yalnız batılı büyük güçler yararlanmaktadır.

b. Türk devletini, bir dinî cemaat oluşturmuyor. Türkiye halkı, eşit hukuka sahip Türk vatandaşlarından oluşmaktadır. Devletin bu temel niteliğinin kaçınılmaz sonucu olarak siyasi yapısı, asla bir İslâmî hilâfet şekline sokulamaz. Dolayısıyla kamusal ve toplumsal hayat, din kurallarına bağımlı kılınmaz. Bireyler bir ümmetin üyeleri olunca, mantıkî olarak hilâfetin kalması kaçınılmaz olurdu. Devletin ve eğitimin lâikleşmesi, devlet yapısındaki temel devrimin doğal sonucu olarak gelmiştir. Günümüzde iki görüş çarpışmaktadır. Bireyler; toplumsal sivil kuruluşlar (eğitim kuruluşları, dinî ve fikrî dernekler) kurmakta serbesttirler, bu bir vatandaş hakkıdır. Fakat bu kuruluşlar, faaliyetlerini, bireylerin özgür düşünce hakkını, eğitim hürriyetini kontrol etmeye, sivil kanunlar yerine şer'î kanunları geri getirmeye çalışırsa, bunların mantıken, Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı hedef alan girişimler sayılması gerekir. Başka deyimle, özgürlük, özgürlüğü ortadan kaldırmak için kullanılamaz. Ama, tarih gösteriyor ki, birçok dikta rejimleri, başlangıçta

halk oyu ile iktidarı ele geçirmişlerdir. *Milli egemenlik, millî ve lâik olmak zorundadır.* Nasıl ki, demokrasi sadece oy çoğunluğu demek değildir; Fransız devriminden beri demokrasi, aynı zamanda belli dünyevi bir hayat ve toplum felsefesinin ifadesi olarak yerleşip gelişmiştir. "Devletin dini dîn-i İslâm'dır" diyen Osmanlı Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti anayasası ile taban tabana zıttır. Özetle, Türkiye Cumhuriyetiyle Osmanlı devlet sistemi arasında hiçbir bağ kurulamaz. Bu noktada Osmanlı, tamamıyla ve kesinlikle son bulmuştur.

OSMANLI'DAN DEVAM EDEN KÜLTÜR

Öbür yandan, hepimizi şaşırtan bir başka olay gündemdedir. Kanunlarla siyasi çerçeveyi, devletin temel prensiplerini ve yapısını değiştirdik. Bunda da oybirliğine eriştik. Ama, toplumsal-kültürel (socio-cultural) sorun sürüp gidiyor. Osmanlı Türkünün kültürü güçlü bir biçimde canlanıyor; devam ediyor; değiştik ama tasarlandığı gibi bambaşka olamadık; bu da sosyolojik verilere göre doğaldır. Kabul edelim, etmeyelim; bugün Türkiyemizde her zamandan daha ağır bir kültür ve kimlik sorunu karşımızdadır. Neden?

Bir uluslararası "kültürden" sözetmek, kuşkusuz, anlamsızdır. Bir bölüm sosyologa göre, her toplumun kendine özgü bir kültürü vardır. Toplumca tam kültürleşme, yani başka bir kültüre tam "benzeşme" (assimilation) mümkün değildir. Başka bir kültür/medeniyetten öğeler alınabilir, ama başka bir kültüre tam "temessül" olanaksızdır. Osmanlı, bütün tarihi boyunca Batı'dan bir çok kültür öğe/alıntıları yapmıştır, ama batılı bir kültürü Batılı adı altında topladığımız toplumlar da, Rönesans'tan beri ortak çizgilerinde ve kültür gelişimlerinde yakındırlar; ama herbiri ayrı bir kültüre sahiptir.

Bu sosyologlara göre birey kültürlerin özgün, "organik" kültür yapısı, başlıca örfüâdâta, geleneğe dayanır; örfüâdâtla "yaşar". Belli bir toplumun karakteri, özelliği, kişiliğini belirliyen bu öz, onun kültürüdür.

Bugün toplumumuzda, 75 yıl sonra devrim kanunlarına karşı gelen kalabalık bir kesit ortaya çıkmıştır; bu olguyu gözümüzü kapatarak anlayamaz, copla çözemeyiz.

Bin yıllık bir Anadolu-İslâm kültürü, bir tarihi olgudur ve gerçekten Osmanlı'nın kültürü, önümüzde toprağı yararak başını kaldırmaktadır.

Sosyolog der ki, örfüâdât, gelenek, bir halkın yaşamını biçimlendiren, onun doğa ve toplum içinde davranış biçimlerini belirleyen bir sosyopsikolojik mekanizmadır. Körükörüne ona uyarsınız, uymak zorundasınız. Onsuz bir toplum içinde yaşamınızı sürdüremezsiniz. Örfüâdât kuşkusuz değişir, ama bu değişme, yeniden vücuda gelen şey, eskisi ile yenisinin kaynaşmış yeni bir terkibidir.

Yine sosyolojinin bize öğrettiği bir gerçek şudur: inanç sistemi, kültürleşmenin, belli bir kültüre tâbi olmanın en güçlü aracıdır. Tarihte din, insana ve topluma bir yaşam ve davranış çerçevesi vermiştir. Fakat, dinden kültüre

eklenen kültür değerleri ve davranışları da değişir, otokton kültürle yeni bir terkibe vücut verir. Onun için de, bir Türk İslâmı'ndan, bir İranlı İslâmı'ndan sözetmek mümkündür: Gerçek hayatta bir değişmez dogmatik İslâm, bir de gerçek, tarihî İslâm vardır. Anadolu'da Türkmen öz kültürü ile İslâm kültürünün kaynaşması ve yeni dini terkiplere vücut vermesi gibi. Bazı sosyolog ve tarihçilere göre, Türk kültürünü İslâm din kurallarının etkisinden söküp atmak mümkün değildir. Bayramlarımızı, mevlid cemiyetlerimizi, ana-baba, ev-ocak âdâbımızı, yalnız bireyler değil, devlet kuruluşları yerine getirmekten geri kalabiliyor mu? Öbür dünyaya göçenlerimizi definde gerekenleri yerine getirmekte, bir müslüman-Türk nasıl ihmal gösterebilir? Yakınlarda geçen bir olay: defin merasimini İslâm kurallarına göre yerine getirmek istemeyen bir görevliye karşı toplum nasıl tepki göstermiştir. Türk halkı için dinî kurallar yalnız bir dinî ödev değildir, aynı zamanda ve daha çok birer *sosyal yaşam kuralı haline gelmiştir.*

Günümüzde halk arasında olup bitenleri, sadece bir din taassubu olarak tanımlamak bizi doğru önlemler almaktan alıkor. Bu sosyal olgunun niteliğini sosyolojinin ışığı altında anlamak zorundayız. Dini siyasî maksatla kullanmak isteyen politikacı, bu yolda çok daha beceriklidir; halkın sosyal psikolojisini öbür politikacılardan çok daha iyi anlamaktadır.

Osmanlı'ya dönüşün bir belirtisi olarak, ülkenin dörtyanında hızla yayılan evliya törenlerini bir misâl olarak ele alacağım. Osman Gazi ve Osmanlı devletinin kuruluşu konusu üzerinde son beş yılda yaptığım yerel topografik geziler sırasında, kırsal kesitte bazı gözlemlerde bulunmak fırsatını buldum. Son iki yılda İnegöl bölgesinde ünlü Baba Sultan külliyesinde yapılan görkemli törenlerde hazır bulundum. Bu törenlere 20 bin civarında vatandaş katılmıştı. Orada, Baba Sultan adıyla anılan Geyikli Baba'nın tarihi şahsiyetini, kerametlerden arınmış bir biçimde anlatmaya çalıştım. Geyikli Baba, Osmanlı devletinin ilk kuruluş döneminde, Orhan Gazi zamanında yaşamış, nüfuzlu bir Türkmen Babaî-Vefaî dervişidir. Orhan Gazi, Türkmen halkına yakınlığını göstermek için Geyikli Baba'ya büyük saygıda bulunmuş, onun adına İnegöl bölgesinde vakıflar yapmıştır. Adını alan köyde tekkesi, o zamandan beri yediyüz yıldır bir ziyâretgâhtır. Bugün sosyolojik bir olgu olarak baktığımızda, bu törenler, onbinlerce insanın katıldığı büyük dini toplumsal törenler halini almıştır. Eski Türk toy ve şölenlerini anımsatan toplu ziyafet, güzel sesli mevlidhanların Türkçe mevlid'den okudukları parçalar, tekbirler insanları derinden sarsmakta; topluluğu derin bir toplumsal birlik ve coşkuya salmakta. İlginç olan bir şey de, Bursa'daki bütün parti başkanlarının bu kalabalık halk töreninde hazır bulunma kiyâsetini göstermeleridir. Bir sosyal tarihçi olarak orada gözlemlediğim şey, bir halkın kültür ve tarih geleneklerine bağlı olarak, ruhânî bir atmosfer içinde nasıl bütünleştiği idi. O ruh, Yunus Emre'den, Hacı Bektaş'dan, Karacaoğlan'dan, Veysel'den gelen ruhtu. Birçok eğitimli Türk, bu törenlere bir sanat/kültür gösterisi gibi bakınca, o gerçek ruhu ve coşkuyu duyamıyor. Bir sosyal bilimci olarak Baba

Sultan'da gördüğüm şey bana anlattı ki, kültür bağlılığı, bir bağnazlıktan başka bir şeydir. Sağ ve sol politikacılarımız, bu sosyal kitle gerçeğini, siyaset ve parti işi olmaktan çıkardıkları, bağnaz kışkırtmalarla halkı tahrikten kaçındıkları gün sular durulacaktır. İki tarafta da aşırı görüşlü, ateşli kahramanlar çıkıp gözü kapalı ortalığı karıştırmaya son versinler.

1960'lardan beri toplumumuzda, siyasette değişik rüzgarlar esiyor. Bugün, geçen yüzyıldaki Alman romantizmi gibi, 19. yüzyıl Osmanlısından kalma bir *Osmanlılık romantizmi*'nden sözedebiliriz. II. Abdülhamid'in menşe ve ecdadını yüceltme gayretiyle, Söğüd'de Ertuğrul türbesini yaptırması, Bursa vb. yerlerde Osmanlı büyüklerine ait türbeleri hummalı şekilde onarıma girişmesi, yurdun çeşitli bölgelerinde yörük törenleri düzenletmesi bütün bunlar Osmanlı'yı yüceltme, idealize etme gibi bir romantizme tanık olmuştur. Bunu bazı siyaset bilimcileri, *proto-nasyonalizm* olarak tanımlamak istemişlerdir. Söğüd'de eski hanedan geleneği sürüp gidiyor. Bu yıl Cumhurbaşkanımız ve parti başkanlarının önünde onbinlerin toplandığı, Kayı aşireti mensuplarının renkli giysilerle geçit resmi yaptıkları tören cidden görkemli idi. Ertuğrul Gazi "millî" bir coşku ile anıldı; kasaba sokaklarında posterleri asıldı. Aslına bakılırsa, Ertuğrul hakkında tarih açısından kesin birşey bilmiyoruz. Fakat mitoloji, kendisi bir sosyal gerçektir. Osmanlılık, millî *lore*'un güçlü öğelerinden biri halini almıştır. Kayda değer ki, Osmanlı geleneğini yalnız gelenekçi çevreler değil, CHP ve öteki partiler de benimsemekte. Yakınlarda bir Balkanlı tarihçinin, acaba Türkiye, Osmanlı İmparatorluğunu yeniden canlandırma yolunda mı diye sorduğunu hatırlıyorum. Osmanlı romantizmi son zamanlarda o kadar yaygın bir hal aldı ki, birçok kasaba ve köy, Osmanlı tarihindeki kahramanların adını almak için birbiriyle yarışıyor. Gezilerimde bu romantizmin ilginç örneklerini gördüm. Yol üstünde bellisiz harap bir türbeyi Samsa Çavuş'a atf etmişler, bir Trabzonlu vatandaş da gelip bir Samsa Çavuş Kahvesi yapmış orada. Harman köy (eski Harman-Kaya Köyü)nde oralı aydın bir müfti, Mihal Gazi için görkemli bir türbe yaptırmış ve türbeye çıkan yolun iki yanında orada bulunan eski Bizans kitabe ve sütunlarını dizmiş. Sakarya ırmağı üzerinde şirin Gümele kasabası, adını Mihal Gazi'ye çevirmiş. Heryanda gördüğüm, halk arasında bu Osmanlı romantizminin herzamandan ziyade bir canlılık gösterdiği. Yalnız sıradan vatandaş değil, herkes bunu duyup yaşıyor; bu da doğal. Hiçbir Türk, Osmanlı dünya devletini, Süleymaniye Camiini, yahut Yunus Emre ve Fuzûli'yi kendi tarihinden, millî bilincinden dışarda bırakamaz. Onları, Atatürk kadar millî benliğinin parçası buluyor. 700. yıldönümü kutlamalarında bu coşku doruğuna çıkacak herhalde. Sosyal antropolog, bütün bunları, kuşkusuz bir kültür devamlılığı olarak niteleyecektir. Ben şahsen kutlamalar vesilesiyle, ciddi tarihi araştırmaların öne alınmasını, Osmanlıyı ve Türkiye Cumhuriyeti gerçeğini daha iyi anlamak için önemli buluyorum.

sadeleşme ile Türkçe rayına oturtulmuş, fakat bu sefer de uydurmacılık ile tekrar rayından çıkartılarak Türkçe olmayan, öztürkçe diye yakıştırılan boşluğa düşürülmüştür." Dilimiz, sentezcilere göre, Osmanlıca ile tamamlanmış Türk dilidir. Dil, akademisyenlerin denetimi altında olmalı, uydurmacılığa meydan verilmemelidir. Böyle bir Türk dili anlayışı Türk-İslâm sentezinin önemli bir parçasıdır.

Türk-İslâm Sentezcileri, 12 Eylül'den sonra, orta sağ partilerin temel fikirlerini oluşturmakta rol oynamıştır. Lâiklik konusunda sentezcilerin görüşü, onları daha çok İslâmcı partilere yaklaştırmaktadır: "Devletin gerçek anlamı ile lâikleşmesi, yani her türlü dini hizmet ve örgütlenmeyi sivil topluma bırakması, demokrasinin tam manası ile işlemesi ile Türkiye'de siyasi diyaloğun başlaması, yani bu görüşlerin de siyasi sistem içinde yer alması ile sağlanabilecektir." Sentezcilerin bu düşüncesinin de, İslâmcı partilerin görüşleriyle yakınlığı açıktır.

TÜRK-İSLÂM SENTEZİ FİKRİNİN ELEŞTİRİSİ

Türk-İslâm Sentezi tezine karşı fikir hayatında, medyada ve siyasetçiler arasında kuvvetli eleştiriler, tepkiler ortaya çıkmıştır. Türk-İslâm Sentezi dosyasını yayınlayan bir tarihçi ve sosyolog grubunun eleştirileri (B. Güvenç ve ötekiler, *Türk-İslâm Sentezi Dosyası*, İstanbul 1992) şöyle özetlenebilir. İlkin, Batı ilim ve teknolojisi ile kültürü, birbirinden ayrı öğeler sayan görüş bu eleştiriciler tarafından sosyolojik verilere aykırı görülmektedir. Japonlar da vakti ile kültür/teknoloji ayrımı yaparlarken, sonunda bu fikri terketmişlerdir. Çağdaşlaşma ile yeni bir *tüm kültürleşme, batılılaşma* sürecine girmek kaçınılmaz bir sonuçtur. Atatürk, bu noktayı açıkça vurgulamış, *devrimlerin temel prensibi* kabul etmiştir.

Milli kültür ve din ilişkilerine gelince, sentezi eleştirenlere göre kültür sürekli bir değişim içindedir; din dogmaları ise değişmez (Yukarıda verilen açıklamalarla karşıla). Radikal İslâmcılar da, sentezcilerin millet-din kaynaşması tezini samimi bulmazlar. Bu tez onlara göre, son kertede laiklere hizmet etmektedir. Türk-İslâm Sentezi görüşü karşısında 1970'lerde islâmcı aydınlar, İlim Yayma Cemiyeti adı altında örgütlendiler. O zaman bu akımın, demokrat partinin devamı olan partilerle yakın bağlantısı müşahade edilmekte idi. Askeri bürokrasi tarafından yukarıdan empoze edilmiş olduğunu iddia ettikleri devrimci ilkelere karşı islâmcılar; kendi politikalarını serbestçe yürütebilmek için özgürlük, demokrasi, eğitim serbestliği istiyorlardı. Yeni vakıf kanununa dayanarak yurt ölçüsünde örgütlenen "sivil kuruluşlar", T.B.M.M.'den geçirilmiş bulunan devrim kanunlarını birçok bakımdan gözardı etme yoluna girdiler. Öbür yandan, çeşitli adlar altında Demokrat Parti'yi devam ettiren partiler, gelenekçi kitlenin desteğini kazanmak için bu akıma eğilim gösterdiler.

Eleştiricilere göre, sentezcilerde millet kavramı, dinî cemaat kavramına yakındır. Eleştiriciler, İslâm dininin Türk kültürünün oluşmasında kesin bir

rol oynadığı fikrini de kabul etmezler. Türk-İslâm Sentezi'nin aynı zamanda ilme önem vermesi fikri de tutarsızdır; bu eleştiricilere göre ilim özgür bir tefekkür işidir, daima sorgular. Din ise, bir iman ve inanç öğretisidir, ilâhî emirleri sorgulamaz. Din-milliyet sentezi gibi, din-ilim sentezi de şimdiye kadar gerçekleştirilememiş bir sorundur. Teknoloji ve endüstrileşme; düşünce tarihinde, dinî dünya görüşüne karşı gelen özgür objektif düşüncenin ürünüdür. İslâm dini, bireyle Tanrı arasında bir klerikal aracı tanımaz. Bununla beraber Osmanlı tarihinde ulema ve medrese, klerikalizme vücut vermiştir. Cumhuriyet, esas itibariyle İslâmiyete karşı değil, bu klerikalizme karşı bir harekettir; halife ve şeyhülislâmın fetvalarına karşı kurulmuştur. (Atatürk, 1924'den sonra hocalara karşı kampanya açacaktır). Eleştiricilere göre, Türk-İslâm sentezcileri, din konusunda da tutarsızlık içerisindedir. "Din, milli kültürün ana öğesi"dir derken, milliyetçiliği temel almaktadırlar. Millî bir dinden söz etmek tamamıyle tutarsız bir düşüncedir. Bugün din kurumlarının vurguladığı gibi, bir milli İslâmiyetten sözetmek olanaksızdır. Eleştiricilere göre, toplumda yaşam tarzı İslâm kurallarına uygun olsun fikri ile Türkiye'nin lâik bir devlet niteliği arasında tam bir aykırılık vardır. Onlara göre, İslâmiyet ulusal kültürü kabul edemediği için, sonuçta, ya islâmcılık ya da milliyetçilik ağır basacaktır. Sentezcilerin özlediği dinde reform hareketi de, şimdiye kadar başarılmış değildir. Çağdaş bir İslâmlık, bir özlemden ibaret kalmıştır. Çağdaş millet/ulus kavramı, lâik devlet kavramından ayrılmaz. Bu eleştiricilere göre "ulus, endüstri devrimi ile Fransız devriminin ortak çocuğu olarak dünyaya gelen.... lâik, siyasi bir toplumdur. Fransız devrimi, dinin devlet ve toplum hayatını düzenleyen bir sistem olmasına karşıt bir felsefe olarak aydınlanma çağında ortaya çıkmıştır. Ulusun kültürü, din öğesi ile değil, bir değişim süreci sonunda ortaya çıkan bir kültürdür." Sentezi eleştirenlere göre, bugün Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk devrimleriyle, geri kalmış İslâm ülkeleri arasında yine de en başarılı bir modeli ortaya çıkarmıştır.

Eleştiriciler, sentezcilerin millet, milliyet, millî devlet görüşlerini de sıkı bir eleştiriden geçirmektedirler. *Mülkiyeliler Birliği*'nin *Din ve Siyaset Paneli*'nde, Türk-İslâm Sentezi lâikliğe aykırı bulunmuştur. Onlara göre sentez, totaliter özleme bağlı bir ideoloji ifade etmektedir. Genellikle eleştiriciler, bir milli kültür plânlaması ile hareket eden ve devlet kurumlarını buna araç olarak kullanmak isteyen sentezcileri, totaliter devlet özlemi içinde görmekte ve şu son beyanda bulunmaktadırlar: "Bir Türk-İslâm partisi kurulması önerisini desteklerken; Türk-İslâm Sentezi'nin milli kültür raporu, plânı ve uygulaması ile milli mutabakat halinde bulunmadığımızı kamuoyuna duyurmak isteriz". Böyle bir ideoloji ve hazırlanmış kadrolar, "buyurgan güçler tarafından kullanılabilir; gerek İslâmcıların, gerek Türk-İslâm Sentezini savunanların kendi siyasi partilerini kurup, görüşlerini yayma hakları vardır" (Türk-İslâm Sentezi Dosyası, s. 68).

Genellikle Sentez'i eleştirenler hümanizmacı, sol görüşlü ve Anadolucu düşünce sahipleridir. Bu bağlamda onlar, şimdi küreselleşme akımını da

benimsemişlerdir. Biz gazete haberine göre (Hürriyet, 23 Ekim 1998) bu gruptan birileri, yakınlarda bir araya gelip bir *Kültür Girişimi*'nde bulunmuş, bir Kültür Politikaları Sempozyumu düzenlemiştir. Haberi veren Doğan Hızlan'a göre, "bu sempozyum kültür politikalarının, Türkiye'nin sınırlarını aşarak, global anlamda kavramlaşması konusunda açıklık getirecektir."

Nihayet bir radikal siyasetciye, Doğu Perinçek'e göre (*Osmanlı'dan Bugüne Toplum ve Devlet,* 222-23, Kaynak Yayınları, 1980) "Kemalist Devrim lâikliği, basit bir din-siyaset ayrımı değil, bir ideolojik-kültürel devrim olarak anlamıştır... (Atatürk) İslâmî inançları, karşıt bir felsefî konumdan, Aydınlanma Çağı ve sonrasının burjuva-demokratik felsefesiyle inceliyor ve eleştiriyor".

Yakınlarda, Türk-İslâm Sentezi görüşü, kamu önünde yeniden birinci plâna çıktı. Bu görüşe karşı tepki, hem Anayasa etrafında demokratik, lâik, sosyal devlet anlayışına bağlı olanlar, hem de Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan geldi. Diyanet, gazetelerde yayınlanan bir bildiri ile İslâm dininin evrensel olduğunu belirterek, "Arap İslâmı, Hint İslâmı, Türk İslâmı ifadeleri yalnıştır. Toplumların zamana, ülkeler ve toplumlara göre değişen, kendilerine has yaşam tarzları, örf, adet ve gelenekleri vardır" dedikten sonra bildiride şu satırlara yer vermektedir; "Bu kültür değerleri içinde bazı dini motifler bulunsa da bunlar din sayılmaz. Müslümanlık, Hz. Peygamberin tebliğ ve hayatında tatbik edip öğrettiği din olup tektir. Irklar için ayrı değildir. Türk müslümanlığı yerine, Türkün İslâmın özüne uygun, barışçıl ifadesinin kullanılması daha isabetli olur".

Sonuç

Bugün önemli olan gerçek, Cumhuriyet Türkiye'sinde çeşitli menşeden çeşitli inançta gruplar yaşamakta ve bunlar düşüncelerini özgürce tartışabilmektedir. Rus ordularının Kuzey Karadeniz, Balkanlar ve Kafkaslara her girişinde, 1783'den beri birbiri ardından gelen göçlerle Anadolu bugün, imparatorluğun etnik ve kültürel bir minyatürü haline gelmiştir. Yalnız Türk kökeninden olan yüzbinlerce göçmen dışında; müslüman olmuş, Osmanlı kültürünü benimsemiş, menşede anadili Türkçe olmayan yüzbinlerce Arnavut, Boşnak, Pomak, Giritli, Çerkes, Abaza, Çeçen, Gürcü bu yurda gelip yerleşmişlerdir. Onları buraya, "ana-yurd"a koşuşturan şey, ortak tarih ve yaşam tarzı, kültür değil de nedir? Anadolu Türkü onları kendisinden saymış, kucak açmıştır. Tarih ve kültürün, etnik menşeden çok daha güçlü bir sosyal etmen olduğunu daha iyi hangi örnek gösterebilir? Onlar, canugönülden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmuşlar, modern Türkiye'nin oluşması ve yükselmesinde hayati hizmetlerde bulunmuşlardır. Anadolu, onlar için gerçek bir "ana-yurd" olmuştur. Bugün Türkiye'de yaşayan her üç kişiden biri ya kendisi, ya ana-babası, ya da yakın ataları göçmendir. Atatürk kendisi de bir göçmendi.

Bu etnik çeşitliliğe rağmen Türkiye Cumhuriyetinin anayasası, herkesi hukuk önünde eşit gören bir Türk vatandaşlığı, her inanç sahibini aynı düzeyde saygın gören son derece hoşgörülü bir din serbestliği getirmiştir. 1980'lerden beri etnik ve dinî ayrılık bilincinin körüklenmesi üzüntü verici bir gelişmedir. Huzur içinde nimetlerini ortaklaşa paylaştığımız bu güzel yurdu, bu sağlıklı Cumhuriyet rejimini korumak herkesin yararınadır. Bu gerçeği hiçbir zaman aklımızdan çıkarmamalıyız.

Cumhuriyet'in 75. yılında karşılıklı gövde gösterileri, bitmez tükenmez sokak eylemleri dünyaya, Türkiye'nin çok tehlikeli bir istikrarsızlık ve tefrika içinde yuvarlandığını sergilemekte. Devlet ve halkımız el-ele buna bir çıkış bulmak zorunda; umulur ki, seçim böyle bir fırsattır. Herşeyden önce, bir dava kahramanı gibi ortaya çıkarak halkı birbirine karşı kışkırtan, sağduyuyu kaybetmiş, ileriyi göremeyen demagoglar akıllarını başlarına devşirsinler. Etrafımızda fırtınalar esiyor; hepimiz aynı gemi içindeyiz.

Doğu Batı
ÜÇ AYLIK DÜŞÜNCE DERGİSİ
ISSN:1301-4153 Sayı:5 1998/5
Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları
adına sahibi
ve
Genel Yayın Yönetmeni: *Taşkın Takış*
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: *Savaş Köse*
Ankara Temsilcisi: *Sunay Aksoy*
Dış İlişkiler Sorumlusu: *Banu Zabcı*

•

Yayın Kurulu
Halil İnalcık, E. Fuat Keyman, Mehmet Ali Kılıçbay, Etyen Mahçupyan, Süleyman Seyfi Öğün, Doğan Özlem, Ali Yaşar Sarıbay

•

Sanat Yönetmeni: Hakmen S.Akkerman

•

Doğu Batı, yılda dört sayı olmak üzere Kasım, Şubat, Mayıs ve Ağustos aylarında yayınlanır.
Doğu Batı ve yazarın ismi kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
Yazıların sıralanışı dosya sistemi ve konu akışına göredir.
İmla ve noktalamalarda yazarın metni esas alınmıştır.
Dergiye gönderilen yazıların yayınlanıp yayınlanmaması yayın kurulunun kararına bağlıdır.

Felsefe Sanat ve Kültür Derneği
Sakarya Cad. No: 17/56 Kızılay / ANKARA
Tel : 0 (312) 4332959

Baskı:Cantekin Matbaacılık
Kapak Resmi, Conroy Maddox'un "Passage de'l Opera" adlı eserinden alınmıştır. Detay. (London, Tate Gallery)

I. Baskı: 3500 Adet
Kasım 1998
Ankara
Fiyatı: 1.200.000 TL

İçindekiler

7 • Doğu Batı'dan YURTTAŞLARDAN BİR MÜZAKERE

TARİHÇİNİN GÖZLEMİ

9 • HALİL İNALCIK Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı

KAMUSAL ALAN

22 • ETYEN MAHÇUPYAN Osmanlı'dan Günümüze Parçalı Kamusal Alan ve Siyaset

49 • SÜLEYMAN SEYFİ ÖĞÜN Kamusal Hayatın Kültürel Kökleri Üzerine: Sennett, Habermas Abdülaziz Efendi

57 • E. FUAT KEYMAN Kamusal Alan ve "Cumhuriyetçi Liberalizm": Türkiye'de Demokrasi Sorunu

73 • ÖMER ÇAHA İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü

95 • FERDA KESKİN Kamusal Alan ve Yalın Yaşam

101 • CEM DEVECİ Siyasetin Sınırı Olarak Kamusallık: Arendt'in Kant'tan Çıkarsadıkları

117 • EFKAN BAHRİ ESKİN Kamusal Değişimin Psikopatolojisi

125 • MÜMTAZ'ER TÜRKÖNE Cumhuriyet'in Kamusal Alanı

SİVİL TOPLUM & VATANDAŞLIK

134 • MAHMUT MUTMAN Sivil Toplum Tartışması

143 • AHMET İÇDUYGU & E. FUAT KEYMAN Globalleşme, Anayasallık ve Türkiye'de Vatandaşlık Tartışması

157 • HALİME KARAKAŞ Sivil İtaatsizlik Ne Kadar İtaatsiz?

MEKÂN

179 • AHMET İNAM Hânemizdeki Sır

186 • KEREM ÜNÜVAR Osmanlı'da Bir Kamusal Mekân: Kahvehaneler

KADIN

198 • HATİCE NUR ERKIZAN Aristoteles'te Akılsallığın Kavranımı ve Kadın

209 • SONGÜL DEMİR Kamusal Alanın Belirlenmesinde Ben İle Ötekinin Yeri

KENZ

215 • JEAN PIERRE VERNANT Kent Devlette Birey